

MICHEL FOUCAULT: LA GUERRA COM A FONAMENT DE L'ORDRE POLÍTIC

PAU FRAU & JOAN LLUÍS LLINÀS

Universitat de les Illes Balears

jlluis.llinas@uib.es

L'objectiu d'aquest escrit és obrir una discussió entorn a l'oposició «guerra – política». Normalment es creu que la guerra és una continuació de la política, en el sentit que n'és una superació. Solem pensar que la guerra és un estat de coses que arriba quan la política ha fracassat i que la guerra s'acaba quan s'instaura la política. Però és realment així?

La tasca del filòsof és problematitzar els discursos i tractar de pensar d'una altra manera, més enllà del discurs establert. Així, podem pensar que la instauració de la política, el dret i la llei, no impliquen la superació de la guerra, sinó més aviat que la inscripció més o menys permanent de les relacions de força en el context de l'institucional, és a dir, la política i el dret serien sancions i el manteniment de les forces que es manifestaren a la guerra, el manteniment de la relació entre vencedor i vençuts.

Aquesta problematització la va fer en el seu moment Michel Foucault, quan en el curs 1975-1976, al Collège de France, dedicà l'any acadèmic a l'anàlisi del poder. En el resum del curs l'autor proposa una inversió d'aquesta relació: «la política és una continuació de la guerra amb altres

mitjans»¹. Foucault planteja la següent qüestió: es pot abandonar el model jurídic de la sobirania per pensar el poder? Es pot abandonar el model de la sobirania que pressuposa l'individu com a subjecte de drets naturals, un model que té per objectiu donar compte de la gènesi ideal de l'Estat, en definitiva un model que fa de la llei la manifestació fonamental del poder? A continuació l'autor planteja una segona qüestió: pot ser pensat el poder en termes de relacions de força? Pot ser desxifrat segons la forma general de la guerra? En definitiva, pot valer la guerra com a analitzador de les relacions de poder?

Foucault és del parer que aquestes preguntes en contenen d'altres: ha de ser considerada la guerra com un estat de coses primer i fonamental respecte de la qual tots els fenòmens de dominació, de diferenciació, de jerarquització socials han de ser considerats com a derivats?; els processos d'antagonismes, d'enfrontaments i de lluites entre individus, grups o classes s'extreuen en darrera instància de processos generals de guerra?; el conjunt de nocions derivat de l'estratègia o de la tàctica poden constituir un instrument vàlid i suficient per analitzar les relacions de poder?; les institucions militars i guerrerres, d'una forma general els procediments per dur a terme la guerra són directament o indirectament el nucli de les institucions polítiques²?

A la primera lliçó del curs del 7 de gener de 1976, Michel Foucault sosté que la guerra no és visible en els estats moderns contemporanis, que viuen el que ell considera una pseudo-pau. La guerra és aleshores opaca, imperceptible, silenciosa, però està aquí, palpitant darrere de tot el discurs filosòfic que legitima l'estat de dret, existint darrere del con-

1. M. FOUCAULT, *Il faut défendre la société*, Annuaire du Collège de France, 76ème année, Histoire des Systèmes de pensée, année 1975-1976, p. 361-366, *DE*, II, 187, p. 125. Les traduccions són nostres.

2. *Ibid.*, p. 125.

tracte social, sustentant lleis i codis; amenaçant de fer-se visible de nou, de retornar present en la societat, quan canviïn en les relacions de forces i tensions socials en un espai determinat. Per a Foucault, la guerra funda l'ordre polític i funda el dret, però no sols els funda sinó que també els manté. Mitjançant el dret i la política, es garanteix la submissió dels vençuts i l'obediència dels governats. Tan sols canvien els llocs, els procediments i la manera de la dominació-subjecció, canvien els discursos sobre el comandament i l'obediència³.

Després de recopilar i d'examinar la història acumulada de tot el que s'ha dit entorn al poder, la política i el dret, Foucault sosté que tant el sistema d'anàlisi de la filosofia política del segle XVIII, com el sistema d'explicació del poder marxista, representarien una forma de pensar i explicar el poder des del model de l'economia. Apunta així Foucault respecte del sistema de la filosofia política del segle XVIII:

«En la teoria jurídica clàssica el poder és considerat com un dret del qual se seria posseïdor a la manera d'un bé i que es podria, aleshores, transferir o alienar, de manera total o parcial, a través d'un acte jurídic o un acte fundador de dret que seria de l'ordre de la cessió o del contracte. El poder és poder concret que cada individu posseeix i que cedeix, totalment o parcial, per poder constituir un poder polític, una sobirania. Dintre del complex teòric al qual em refereixo, la constitució del poder polític es realitza segons el model d'una operació jurídica de l'ordre de l'intercanvi contractual (analogia manifesta, i que recorre tota la teoria, entre poder i els béns, el poder i la riquesa)»⁴.

Respecte del sistema marxista, assenyala així l'autor:

«En la teoria marxista general del poder no hi ha res de tot això, és evident. Hi ha en canvi quelcom que podria

3. M. FOUCAULT, *La genealogia del racisme*, La Plata, Argentina: Caronte, 1987, p. 215.

4. *Ibid.*, p. 22-23.

anomenar-se la funcionalitat econòmica del poder en la mesura que el poder tindria, en substància, el paper de mantenir al mateix temps les relacions de producció i la dominació de classe que el desenvolupament i la modalitat específica de l'apropiació de les forces productives ha fet possible. El poder polític trobaria aleshores aquí, en l'economia, la seva raó de ser històrica»⁵.

Una vegada examinats aquests sistemes de pensar el poder basats en un model formal de l'economia, Foucault interroga sobre aquesta relació entre poder i economia on semblen reposar aquests sistemes explicatius del poder. L'autor qüestiona aquesta relació. En primer lloc, el poder està sempre en posició de subordinament respecte de l'economia, rep sempre el seus fins i funcions, té essencialment com a raó de ser el de servir l'economia, està destinat a fer-la funcionar, a cristal·litzar, mantenir, reproduir relacions que són específiques de l'economia i essencials per al seu funcionament? En segon lloc: el poder és quelcom del model de l'economia, és quelcom que es posseeix, que s'adquireix, que se cedeix per contracte o per la força, que s'aliena o es pot recuperar, que circula, que evita aquesta o aquella regió?

Per a Foucault, encara que les relacions de poder semblen estar profundament entrelaçades amb i en les relacions econòmiques, el poder necessita ser analitzat amb altres instruments, si el que es vol és mostrar altres aspectes. Així, per a l'autor el poder és sempre una acció, una pràctica. No és mai quelcom que es posseeix, sinó sempre quelcom que s'exerceix. El poder és quelcom relacional: el poder s'exerceix en un camp de forces disperses i contradictòries i està determinat en certa manera per la correlació que existeixi o que sigui possible desplegar entre aquestes forces. El poder estaria orientat a reprimir, a disciplinar, a controlar, a garantir l'obediència i la submissió. El poder s'hauria d'analitzar

5. Ibid., p. 23-24

en termes de lluita, de confrontació i de guerra. En definitiva: el poder és guerra. L'exercici del poder, la seva mecànica, les seves lògiques i les seves gramàtiques tenen com a objecte la submissió, és a dir, l'establiment d'un mandat d'obediència. Des d'aquesta perspectiva, el poder és guerra, una guerra perpètua i continuada per mitjans diferents. Així doncs, la guerra no seria la continuació de la política mitjançant altres mitjans, sinó al contrari la política seria la continuació de la guerra mitjançant altres mitjans.

Segons aquesta perspectiva, la instauració de la política, el dret i la llei no impliquen la superació de la guerra, sinó més aviat la inscripció més o menys permanent de les relacions de força en el context de l'institucional. És a dir, la política i el dret serien sancions i suposarien el manteniment de les forces que es manifestaren a la guerra, el manteniment de la relació entre vencedor i vençuts. Apunta així Foucault:

«Hi ha també una resposta segons la qual el poder, essent desplegament d'una relació de forces, hauria de ser analitzat en termes de lluita, d'enfrontaments i de guerra, en lloc de ser-ho en termes de cessió, contracte, alienació, o en termes funcionals de manteniment de les relacions de producció. Tindríem aleshores, enfront a una primera hipòtesi segons la qual la mecànica del poder és essencialment repressiva, una segona hipòtesi que consisteix a dir que el poder és guerra, la guerra continuada amb altres mitjans. Aquesta hipòtesi –que la política és la guerra continuada amb altres mitjans– inverteix així l'afirmació de Clausewitz»⁶.

Per a Michel Foucault, aquesta hipòtesi que sosté que la política és la guerra continuada amb al mitjans significaria fonamentalment la inversió del plantejament de Karl von Clausewitz, que definia la guerra com la continuació de la política per altres mitjans, és a dir, la guerra com un instru-

6. Ibid., p. 24.

ment de la política. Karl Clausewitz (1780- 1831) va ser un militar prussià, i un dels més influents historiadors i teòric de la ciència militar moderna. És conegut principalment pel seu tractat, *De la guerra*, una anàlisi sobre els conflictes armats, des del seu plantejament i motivacions fins la seva execució, abastant comentaris sobre tàctica, estratègia i filosofia. Apunta Karl Clausewitz:

«Sostenim, pel contrari, que la guerra no es més que la continuació de l'intercanvi polític amb una combinació d'altres mitjans. Diem «amb una combinació d'altres mitjans» a fi d'afirmar, al mateix temps, que aquest intercanvi polític no cessa en el curs de la guerra mateixa, no es transforma en quelcom diferent, sinó que, en la seva essència, continua existint, sigui quin sigui el mitjà que utilitzi, i que les línies principals al llarg de les quals es desenvolupen els esdeveniments bèl·lics i als quals estan lligats són sols les característiques generals de la política que es prolonga durant tota la guerra fins que es conclou la pau. ¿Com podria conservar-se que això fos d'una altra manera? ¿La interrupció de les notes diplomàtiques paralitza les relacions polítiques entre els diferents governs i nacions? ¿No és la guerra, simplement, una altra classe d'escriptura i de llenguatge per als seus pensaments? És segur que posseeix la seva pròpia gramàtica, però no la seva pròpia lògica»⁷.

Per contra, Foucault apunta:

«La inversió de la tesi de Clausewitz vol dir [...] que les relacions de poder que funcionen en una societat com la nostra s'empelten essencialment en una relació de forces que s'estableix en un determinat moment, històricament precís, de la guerra. I si és veritat que el poder polític atura la guerra, fa regnar o intenta fer regnar la pau en la societat civil, no és per suspendre els efectes de la guerra o per neutralitzar el desequilibri que es manifestà en la batalla

7. K. CLAUSEWITZ, *De la Guerra*. VIII, cap VI B: «La guerra como instrumento de la política», edició digital: Librodot.com

final. El poder polític, en aquesta hipòtesi, té de fet el paper d'inscriure perpètuament, a través d'una espècie de guerra silenciosa, la relació de forces en les institucions, en les desigualtats econòmiques, en el llenguatge, fins en els cossos d'uns i altres»⁸.

En definitiva, d'aquesta inversió se'n poden derivar algunes conseqüències, però aquí en destacarem tan sols una. Per a Foucault el poder no té un fonament econòmic, sinó que el fonament del poder és aquí la guerra. Així doncs la guerra i la política no poden ser pensats com a mons oposats, és a dir, recíprocament negats o exclosos. Aquesta perspectiva proposa la guerra com l'eix estructurant de la política i del dret. La guerra explicaria així les seves mecàniques i les seves lògiques, les seves gramàtiques i les seves formes d'expressió i manifestació.

8. M. FOUCAULT, *La genealogia del racisme*, op. cit., p. 24.

